

UDK: 811.163.42-26:81'271.1/.2:81'232(497.5-88:1-87)

Izlaganje sa znanstvenoga skupa
Prihvaćen za tisak: 10. prosinca 2007.

Odakle stižu ozbiljnije prijetnje hrvatskom jeziku: izvana ili iznutra?

Nives Opačić

Zagreb

*Nad učenje hrvatskoga jezika i u domovini i u inozemstvu stalno se nadvi-
jaju razne nedaće. Hrvatski se jezikoslovci još uvijek vrlo često ponašaju
kao da je to jezik koji učimo samo mi, izvorni govornici. No za hrvatski se
zanimaju i stranci koji dolaze iz raznih jezika i s raznim društvenim poza-
dinama. Koliko su (i jesu li uopće) skloni učiti hrvatski jezik otkako su ga
obilježile brojne i brze promjene u zadnjim godinama, pokušat ću izložiti u
ovom radu. Time ću, vjerujem, barem djelomično odgovoriti i na pitanje iz
naslova. Stoga ovaj rad valja shvatiti prije svega kao poziv na razmišljanje
(upućen nama u domovini).*

Do uspostave samostalne i međunarodno priznate Republike Hrvatske u 1990-im godinama na pitanje iz naslova ljudi bi odgovorili kao iz topa: zna se da su hrvatski jezik ugrožavali od njegova uvođenja u službenu (“diplomatičnu”) uporabu 1847. godine sve veće sile koje su i inače gospodarile Hrvatskom (Austrija i Mađarska), a u zajedničkoj Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno u Kraljevini Jugoslaviji, tlačio ga je, uz obilnu pomoć državne politike, srpski jezik. Prijetnje iznutra uglavnom nitko nije spominjao, kao da je takvo pitanje izlišno već u samom korijenu — kako bi hrvatski jezik uopće mogao ugrožavati sam sebe, odnosno kako bi ga mogli ugrožavati sami Hrvati? No ipak je, čak i u kratko vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, kad se hrvatski jezik, barem formalno, mogao okrenuti samom sebi, bilo ozbiljnih (premda ne baš pretjerano brojnih) primjedbi na smjer kojim se ubrzo pokazalo da kreće hrvatski književni jezik; dakle, bila je to situacija kad se hrvatski književni jezik sučeljavao sa samim sobom, a nije se borio protiv nekoga drugog nametnutog mu jezika. Naravno, izražena težnja za

purizmom budno je pratila poglavito leksik i nastojala hrvatski jezik lišiti što više tuđih natruha, a upravo je u tom često nepotrebnom i nespretnom kalkiranju ležala opasnost od stvaranja jednoga neprirodnoga jezika, koji je komunikaciju na takvu jeziku vrlo često izvrgavao ruglu i postizao učinak suprotan željenomu.

I u Republici Hrvatskoj u zadnjih 15–16 godina lijepo možemo pratiti nekoliko faza: od početnoga oduševljenja stvaranjem vlastite države, pa — mislilo se — i slobodna razvitka hrvatskoga književnog jezika u njoj, preko sve jačega straha ako se ne upotrijebe “propisane” i “poželjne” riječi prve — uvijek se naglašavalo — demokratski izabrane vladajuće garniture do sve veće ravnodušnosti prema hrvatskom književnom ili standardnom jeziku na početku 21. stoljeća, kada hrvatski — kako sam u više navrata govorila i pisala — postaje jezik u zagradama i/ili za zagrade (ako i to). Pa premda se na prvi pogled čini kako je sada, kad smo konačno “svoji na svome”, bespredmetno govoriti o vanjskoj ugroženosti hrvatskoga jezika kad on ima sve prerogative da se slobodno razvija u matičnoj državi hrvatskoga naroda, praksa ipak upozorava na oprez. Treba imati na umu da su, premda na hrvatski jezik nije izvedena agresija grubom silom kao što jest na Hrvatsku u nedavnom Domovinskom ratu, današnje metode podjarmljivanja mnogo suptilnije i ne dolaze nužno s topovskim cijevima i na topovskim cijevima. Ipak, vrlo su učinkovite jer zadiru u gospodarstvo, obrazovanje, kulturu, socijalna pitanja, pa prema tome u svekoliki razvoj.

U takvoj globaliziranoj slici svijeta engleski je jezik danas vanjska prijetnja malim jezicima kakav je i hrvatski, kao što su to u prošlosti bili jezici političkih gospodara koji su vladali Hrvatskom. On nezaustavljivo zadire u hrvatski javni, politički, znanstveni, gospodarski, kulturni, a nadasve u medijski prostor, pri čemu su one stoljetne težnje Hrvata da što više sačuvaju hrvatski jezik i obrane ga od tuđih posezanja danas potpuno iščeznule. I kad nas na to nitko ne sili, mi ćemo (makar to većina izvornih govornika ne razumije) kroz medije radije gurati engleske sintagme i konstrukcije (drugih jezika kad da na svijetu više i nema), čak i onda kad su hrvatske i kraće i sažetije, a svakako razumljivije. Znači, ni ekonomija u jeziku nije više važna. Današnje mlade generacije čude se svima koji još uopće zagovaraju ostanak ostataka hrvatskoga standardnog jezika u medijima, a kakvi su ti mediji, lako se može uvjeriti svatko tko u njih već i površno zaviri. Tako se čini da opasnosti za hrvatski jezik danas izvana uopće nema, jer kako okarakterizirati nešto kao ‘opasnost’ i ‘ugrožavanje’ kad tomu hrlimo i kad nas nitko u taj naručaj (ili ralje) ne goni? Ostaje da se razmotri situacija u samom hrvatskom standardnom jeziku, i to ne u nekom zrakopraznom prostoru, nego u njegovoj matičnoj domovini — u Republici Hrvatskoj. Čini se da i mi sami mnogim potezima činimo hrvatskom jeziku medvjedu uslugu. Kojim pravom onda očekujemo od stranaca (npr. voditelja katedara na inozemnim

sveučilištima) da će se zauzeti za bolji položaj hrvatskoga jezika? Pogledajmo makar i letimično kako se mi sami odnosimo prema svojem materinskom standardnom jeziku!

Premda je danas engleski *lingua franca*, za divno čudo ima i onih koji još žele učiti i male i/ili manje jezike, među koje se ubraja i hrvatski. Iz kojih se skupina regrutiraju možebitni učenici / studenti hrvatskoga jezika? Ako doista želimo stalno unapređivati nastavu hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika, profil polaznika te nastave trebao bi nam biti vrlo važan jer o njemu štošta ovisi. Stoga ću ovdje opisati nekoliko najbrojnijih skupina.

Tradicionalno, pri vrhu ljestvice nalaze se *djeca hrvatskih iseljenika*. No tu bi populaciju valjalo pomnije analizirati, jer je vrlo važno *kojoj* generaciji iseljenika potencijalni učenici hrvatskoga pripadaju. Naime, na učenje hrvatskoga jezika u Hrvatsku dolaze i pripadnici treće, nerijetko već i četvrte, generacije Hrvata iz iseljenništva, pa je i njihovo predznanje hrvatskoga slabo ili nikakvo, ali dolaze i djeca još rođena u bivšoj Jugoslaviji koja su sačuvala dosta lokalnih izričaja (svojih vlastitih ili svojih roditelja). Hrvatski im je privlačan u prvom redu kao *jezik korijena*, eventualno kao priželjkivano sredstvo komunikacije prilikom posjeta preostaloj rodbini u “starom kraju” (koji je to možda samo njihovim djedovima i bakama, a vrlo često već nije ni očevima i majkama) ili davnim prijateljima. U nekih više, u nekih manje, prisutan je uglavnom *kućni hrvatski*, sveden na nešto fraza lokalnoga idiolekta starijih predaka ili razgovornoga jezika s kojim su otišli u iseljenništvo. Njihova emocionalna motiviranost za učenje hrvatskoga jezika svakako je element koji u poučavanju valja iskoristiti, no u mnogih polaznika ona brzo splasne kad shvate da se i taj jezik, kao i svaki drugi, mora *učiti*, a mnogi potomci naših iseljenika nemaju odgovarajuću ni jezikoslovnu ni općenito humanističku naobrazbu, pa im učenje teško pada. U svojim zemljama (uglavnom prekomorskima — SAD, Kanada, Australija, nešto i Južna Amerika) u onim školama koje su pohađali navikli su na vrlo ležeran način učenja bez dodatnih napora, pa im je već i najobičnija domaća zadaća teška i često je ne naprave. Pokazuje se da je nekakva škola hrvatskoga jezika i kulture u Hrvatskoj koju su smatrali igrarijom neusporedivo teža od njihove “prave” škole. Domaće zadaće i pripremanje za sat smatraju prezahtjevnim, što učiteljima hrvatskoga jezika koji od njih takav rad zahtijevaju nerijetko donosi i minus kad ih ti polaznici ocjenjuju. No naši će se nastavnici zacijelo brzo priviknuti i na takav način rada (bez puno rada) i na takvu “neizdržljivost” svojih studenata jer i iz hrvatskih škola izlaze sve sličniji kadrovi, profilirani na minimalnom ili nikakvom učenju, što hrvatske prosvjetne vlasti uspješno uvoze upravo iz spomenutih prekomorskih zemalja.

Potpuno drukčiju skupinu čine *studenti* koji dolaze iz raznih zemalja diljem svijeta. Naravno da kao najzainteresiraniji prednjače studenti slavisk-

tike, koji hrvatski jezik studiraju kao jedan od slavenskih jezika, uz još jedan slavenski, od kojih je za kompletnoga slavista ruski mahom najzastupljeniji. Ima nemalo i onih koji dolaze iz slavenskih zemalja, a koje su — barem donedavno — imale vrlo dobar i učinkovit školski sustav, s obiljem ozbiljna rada, vježbanja, čitanja literature i automatiziranja gramatike u konkretnim životnim situacijama, pa je (barem meni) rad s takvim polaznicima uvijek bio najzanimljiviji i najdraži. Studentima bilo koje filološke grupe, dolazili iz bilo koje zemlje na svijetu, ne treba tumačiti što je to imenica, a što glagol, ne treba, dakle, gubiti vrijeme na objašnjavanje lingvističkih kategorija *ab ovo*, nego se može odmah prijeći na meritum stvari. Naravno da ima velikih razlika u “izdržljivosti” u učenju između studenata iz npr. Italije, Španjolske ili Grčke i onih iz Njemačke, Poljske, Rusije, Ukrajine ili Kine (uz iznimke nabolje i nagore u svim grupama). Jedni rade više, drugi manje, a neki rade zaista fanatično. Motivaciju nalaze i u svojem budućem poslu. Mnogi, naime, žele raditi kao prevoditelji i tumači, vežući se uz izdavačke kuće ili gospodarske tvrtke, turizam i/ili diplomatska predstavništva (uz ostalo, i kao glasnogovornici), a ni znanstvenoistraživački rad u znanosti o jeziku i o književnosti nije zanemariv. Za razliku od mnogih hrvatskih diplomata, koje sam više puta imala prilike slušati u inozemstvu, strani diplomati akreditirani u Hrvatskoj nerijetko dobro, a neki i izvrsno, govore hrvatski jezik, što mnogo kazuje o odnosu prema službi i onima koji su ih u Hrvatsku i poslali (no prije svega o shvaćanju diplomacije). Općenito mogu reći da strani studenti koji uče hrvatski i u svojim matičnim zemljama i u Hrvatskoj (kao dopunu svojega studija) ostvaruju vrlo dobre rezultate upravo zbog visoke motivacije i mogućnosti praktične primjene stečenoga znanja hrvatskoga jezika. Naravno da njihov interes neće zadovoljiti uopćeni udžbenici hrvatskoga jezika namijenjeni stranim studentima *en général*, jer ih njihovo predznanje uglavnom nadvisuje. S njima stoga treba raditi *ciljano, po posebnom programu* i na *pomno odabranim materijalima*, koje svaki nastavnik treba sastaviti nakon provjere studentovih potreba i/ili poteškoća (nejasnoća) koje ga salijeću u učenju hrvatskoga jezika i prilagoditi ih — poželjno bi bilo — svakom pojedinom polazniku. Mentorski individualizirani rad s tom skupinom polaznika mislim da bi dao najbolje rezultate, a i polaznici bi bili najzadovoljniji jer bi osjetnije napredovali nego dosad. No moramo biti svjesni činjenice da takvi strani studenti najlakše uočavaju razlike između hrvatskoga jezika koji su učili u svojim matičnim zemljama i onoga koji ih dočeka u Hrvatskoj, pa će — logično — biti vrlo kritični i postavljat će često vrlo oštroumna pitanja. Otvorene i stručno utemeljene rasprave o mnogim pojavama koje su snašle hrvatski jezik u zadnjih 15-ak godina, za koje strani studenti kroatistike i/ili slavistike (poglavito iz tranzicijskih zemalja) pokazuju velik interes, sigurno bi bile dugoročno korisnije od naših želja da se npr. na svim stranim fakultetima odvoji nastava hr-

vatskoga jezika od srpskoga i bošnjačkoga. Strancima su važniji ozbiljni i stručno vrlo utemeljeni argumenti za to od naših domoljubnih želja.

Treću, sve veću, skupinu zainteresiranih za učenje hrvatskoga jezika čine *poslovni ljudi*. Njihova je motivacija vrlo slična onoj koja vlada i u suvremenoj diplomaciji — približiti se i jezikom zemlji koja je možebitni gospodarski partner (ulaganja, mješovita poduzeća i sl.). Rad s njima donekle prate slični problemi na koje sam već upozorila kod prve skupine, premda je ipak lakši jer je riječ mahom o fakultetski obrazovanim ljudima. No ti poslovni ljudi najčešće ipak *nisu* lingvisti, nego ekonomisti, menadžeri, tehnička inteligencija i sl., pa je i njima učenje hrvatskoga jezika prilično teško. No kako njima treba *samo ograničena uporabna razina* poznavanja hrvatskoga jezika, izravna metoda sa što više praktičnih govornih vježbi (uz *slušanje* i *ponavljanje* te *ispravljanje izgovora*) mislim da bi za njih bila najkorisnija. Ti ljudi žele koliko-toliko naučiti *govoriti*, pisanje im nije toliko važno, pa bi im gramatičko-pravopisna pravila i njihova objašnjenja trebalo dobro filtrirati. No ako ih tko zatraži, treba mu ih ponuditi. Ima, naime, ljudi koji bolje uče i pamte kad vide što napisano nego kad to samo čuju. Poslovni ljudi u višoj fazi učenja poželjet će možda pročitati barem naslove u dnevnim novinama, a živeći ovdje, zacijelo će vidjeti i što na televiziji, pa bi suvremene audiovizualne materijale svakako trebalo uvrstiti u nastavnu građu. Presnimke nekih TV programa, izresci iz novina i sl. zacijelo bi nastavu približili stvarnosti u kojoj oni trenutačno žive. Ciljane teme iz pojedinih struka uvjerile bi takve polaznike da o njima i dodatno vodimo računa. Ako ih sve strpamo u jednu grupu, mnogi će se — ako ne i svi — na neki način osjećati frustriranim ako ne budu doista našli *praktičan interes* za svoju djelatnost u pohađanju nastave hrvatskoga jezika. Bojim se da to naši uglavnom sterilni i tipizirani udžbenici hrvatskoga jezika za strance ne pružaju.

Daljnji razlozi za učenje hrvatskoga jezika privatne su naravi — *ženidba, udaja*. Razina znanja koja te ljude zanima također je isključivo *komunikacijska*, i to *verbalna*, pa se time donekle približavaju poslovnjacima. No *teme* njihova interesa potpuno se razlikuju. Ovu skupinu više će zanimati *obiteljski život, djeca, škola*, razne ustanove koje su povezane s obitelji (jaslice, dječji vrtići, škole, škole stranih jezika, glazbene škole, socijalno i mirovinsko osiguranje, biračko pravo, državljanstvo, dozvola boravka, rada i sl.). Neke od njih zanimat će i kultura (u najširem smislu), koncerti, kazališta (možda u početku više mjuzikli, lutkarske predstave, pantomima i sl.), alternativna scena, folklor, a neki bi se i aktivno željeli uključiti u kakvu kulturno-umjetničku sekciju. Njima bi nastavne materijale valjalo prilagoditi kad se grupa oformi i kad nastavnik dozna bar nešto o svojim novim polaznicima. Već i na ranijim stupnjevima učenja svaki stranac može i ograničenim rječnikom opisati razlike između zemlje iz koje je stigao i onoga što

je u Hrvatskoj našao. Takve teme razgovora treba svakako poticati jer se njima postiže *životnost*, a ne nameću im se (samo) tekstovi iz udžbenika. Nisu svi baš ni mladi, a u današnjim udžbenicima vlada amerikanizirani kult mladosti i njoj primjerene zabave, što obiteljske ljude može izrazito iritirati (jeste li ikada u ikojem udžbeniku hrvatskoga našli npr. poglavlje o bolnici? To se uglavnom povezuje sa starosti, premda u bolnici jednako mogu završiti i stari i mladi). Kao da im se šalje poruka da su i u ranim srednjim godinama već dobro isključeni i iz društva i iz njegova interesa. A kako se u takvu koncepciju poučavanja hrvatskoga kao stranoga jezika uklapa danas toliko proklamirano cjeloživotno obrazovanje, učenje stranih jezika (i) u zreloj, tzv. trećoj dobi? Mislim nikako.

Opisane grupacije čine osnovu polaznika raznih stupnjeva tečajeva učenja hrvatskoga jezika za strance. Njima se mogu pribrojiti još oni koji žele nastaviti studirati u Hrvatskoj na nekom od fakulteta, pa prije početka studija (npr. medicine, veterine, građevine itd.) moraju položiti tzv. pripremnu godinu studija hrvatskoga jezika i kulture, kako bi se lakše nosili sa svladavanjem gradiva na budućem studiju. Tako je barem bilo donedavno. Možda taj razlog i otpadne, jer se sve više nastave na raznim fakultetima u Hrvatskoj počinje izvoditi na engleskom jeziku, pa će se i stranci i naši učenici koji su se barem djelomično školovali u inozemstvu ili su i srednjoškolsku nastavu imali na engleskom jeziku vjerojatno radije upisivati u te programe, smatrajući to ulaganjem u buduću profesiju i bolje mjesto na inozemnom tržištu rada.

Od svih navedenih grupa svakako je najzahtjevnija ona koju čine studenti slavistike i/ili kroatistike u raznim zemljama diljem svijeta. Oni najdublje ulaze u hrvatski jezik, studiraju i povijest hrvatskoga jezika i starija pisma, a predmet njihova interesa (nerijetko i pisanja seminarskih, pa i postdiplomskih, radova) često su teme iz starije, novije pa i najnovije hrvatske književnosti. Oni bez poteškoća čitaju suvremenu hrvatsku književnu produkciju, pa im dolazak u Hrvatsku nerijetko znači i susret sa živim hrvatskim klasikom ili pak piscem u usponu. Zato se takvima moramo pozabaviti mnogo više i ozbiljnije nego što smo to dosad činili, jer oni su ti koji će svojim znanstvenim i nastavničkim radom u svojim zemljama dugoročno širiti interes za hrvatski jezik i kulturu među mlađim naraštajima. Njihov bi studentski boravak u Hrvatskoj svakako trebalo poboljšati pomnom mentorskom individualnom nastavom raznih profila, a takve studente pratiti u njihovim potrebama oko nabave literature i svega ostaloga što će produbiti njihovo znanje o svemu što se tiče Hrvatske. Veći broj iskusnih i široko obrazovanih nastavnika za takve polaznike ne bi se smio smatrati nikakvim elitizmom, nego, naprotiv, ulaganjem u ljude koji će postati najbolji ambasadori hrvatskoga jezika i kulture u svojim zemljama. Takvi bi trebali biti i hrvatski kadrovi koji odlaze na strane lektorate, jer upravo oni bude interes za hr-

vatski jezik i kulturu na inozemnim fakultetima i/ili visokim školama. Ako ne mogu odgovoriti znalački, suvislo i pošteno na sva pitanja koja im njihovi studenti upućuju, to je itekako kontraproduktivno i za hrvatski jezik i za Hrvatsku u cjelini. Nažalost, imam i takvu povratnu informaciju da je lektor hrvatskoga jezika u Engleskoj (koji nije bio kroatist) na pitanje studenata što su to bugarštice odgovorio: “Pjesme iz *Bugarske*”!?

Nakon ovoga, makar i letimičnoga, pregleda strukture polaznika tečaja hrvatskoga jezika u Hrvatskoj (što je vrlo važno i za promišljenije koncipiranje udžbenika hrvatskoga jezika za strance), valja progovoriti i o stanju u hrvatskom jeziku koje će ti polaznici zateći dolaskom na dulji ili kraći studijski boravak u Hrvatsku, no ni ‘statistički’ ni paušalno, nego napokon iskreno, otvoreno i ozbiljno. Mi se u Hrvatskoj još uvijek rado ponašamo kao da se hrvatski jezik tiče samo nas, kao da ga učimo samo mi, izvorni govornici. Sve su gramatike, pa i rječnici, namijenjeni u prvom redu ili isključivo domaćim korisnicima. Čak kad se nešto i zove *Kratka gramatika hrvatskoga jezika za strance*, kao npr. ona Josipa Hamma iz 1967. godine, *sve* — i građa i objašnjenja — napisani su *samo* na hrvatskom jeziku, pa je veliko pitanje koliko su takve knjige strancima uopće upotrebljive. Rječnici (jednojezični i višejezični) nemaju uvijek i dovoljno oznaka npr. o glagolskom vidu, s kojom kategorijom imaju problema svi strani studenti hrvatskoga jezika, osim onih koji dolaze iz slavenskih zemalja i jezika. Ni fakultetsko-psihološka sprema nastavnika koji uče strance hrvatski jezik nije uvijek onakva da grupa može funkcionirati čvrsto i orno za učenje. Već sam na prijašnjem skupu upozoravala na to da poučavanje stranaca hrvatskom jeziku traži potpuno drukčiju metodu poučavanja od one koju primjenjujemo na domaće studente, izvorne govornike, a taj segment znanstveno *metodološki* još uopće nije razrađen. I o *psihološkoj pripremi* nastavnika koji strance uče hrvatski već sam pisala, no naša *pedagoško-metodička* literatura na tom području još je nikakva. A zaoštrenost u međunarodnim odnosima (i to na relaciji Istok — Zapad, ali i Sjever — Jug, bogati — siromašni, razvijeni — nerazvijeni, ekološki ugroženi i sl.) stvarat će teško podnošljive odnose i među polaznicima vrlo različitih pozadina, koje nastavnik na satu mora znati neutralizirati i svesti barem na podnošljivu mjeru. Bahato ponašanje ‘bogatih’ prema ‘siromašnima’, pa makar i mrmljanje u pola glasa kad netko npr. s Istoka hvale nešto što smatra dobrim (pa i boljim) u svojoj zemlji nego što je na Zapadu, treba odmah detektirati kao izvor dugoročnih sukoba i nezadovoljstava, pa i frustracija. Za takve situacije nastavnik mora biti *treniran*, mora ih znati *brzo prepoznati* i *hitro* na njih *pravilno reagirati*, a to bez prethodnoga solidnog treninga neće moći. Ne treba zaboraviti da će se nastavnik *istodobno* baviti i samim (često teškim i iscrpljujućim) *poučavanjem*, pa je jasno da obje komponente — profesionalna stručnost i psihološka pripremljenost — moraju biti na približno istoj (visokoj) razini.

Sve dosad rečeno ima jednu jedinu svrhu: da se nastava hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika u svakom smislu poboljša. A sada zamislimo nekoliko vrlo mogućih situacija u kojima se mogu naći stranci kad dođu u Hrvatsku učiti hrvatski jezik. Uzmimo npr. potomka naših iseljenika. Svaki put kad izusti nešto od onoga minimuma što ga je pokupio od starijih (*iša san, reka san*), slijedi učiteljev ispravak: *išao sam, rekao sam*. Takvi se polaznici s pravom mogu zapitati kojim su jezikom onda govorili njihovi preci ako ih mi u tom jeziku stalno ispravljamo. Oni su, naime, hrvatskoga *standardnog* jezika posve nesvjesni, kao i njihovi roditelji. Zatim čuju u Zagrebu *kaj si delal*, a na satu i opet slijedi ispravak: *što si radio*. Dakle, nije dobro ni ono što čuju u hrvatskoj ‘metropoli’, što je svakako vrlo zbunjujuća situacija i za bolje školovane ljude od njih. Za *sve* polaznike bilo bi dobrodošlo već na početku tečaja *kratko objašnjenje* (i ohrabrenje) da je hrvatski *standardni* jezik jedno, a lokalni govori nešto drugo — uz napomenu da hrvatski standardni jezik moraju *učiti i izvorni govornici*.

Sigurno će ih zbuniti i *neznanje* samih izvornih govornika ako im se stranac obrati za jezični savjet. Žalosno je da su i odgovori koje im daju npr. *studenti* Filozofskog fakulteta u Zagrebu (to govorim iz vlastita iskustva), s kojim se kolegama susreću na hodnicima i u studentskoj kantini, često potpuno *pogrešni*. Studenti npr. iz Poljske, Ukrajine, Rusije, Njemačke, Švicarske ne mogu se načuditi kako to da oni koji su najmanje 12 godina išli u školu (a u njoj se, podrazumijeva se, nastava održava na hrvatskom *standardnom* jeziku) ne mogu dati suvise i točne odgovore (npr. o subjektu i predikatu). Naši im *studenti*, a ni “obični” građani prosječne naobrazbe (barem srednja škola), često ne mogu odgovoriti ni na osnovna pitanja za koja ih je trebala osposobiti već i osnovna škola: npr. piše li se *Hrvatski Olimpijski Odbor*, *Hrvatski Olimpijski odbor*, *hrvatski Olimpijski odbor*, *Hrvatski olimpijski odbor*, *Hrvatski Olimpiski odbor* ili kako drukčije; što je pravilno: *podhodnik* ili *pothodnik*, *Trg Bana Josipa Jelačića* ili *Trg bana Josipa Jelačića*, *Venecija*, *Venezianka* itd., jer sve te oblike oni vide oko sebe. Ni zagledanje u pravopise (istih autora, ali različita izdanja) neće im dati jednoznačne odgovore. Ako uzmu u ruke još i koju hrvatsku gramatiku, zbunjenost će samo još porasti. Strani studenti, čitajući u svojim zemljama knjige na hrvatskom jeziku, dolaskom u Hrvatsku često se ne snalaze u brzim mijenama koje u hrvatskom standardnom jeziku nerijetko forsiramo (tko će znati zašto) mi sami. Nema nikakve dvojbe da ih u najmanju ruku zbunjuje dnevni tisak i javni natpisi u kojima piše i *neću* i *ne ću*, i *bregovi* i *brjegovi*, i *pogrješka* i *pogreška*, i *podaci* i *podatci*, i *otpac* i *otpadci*, ali i *otpatci* i *odpadci*. Neka još, recimo, dođu u kontakt npr. s *djecom* svojih stanodavaca (školarcima), doznat će da je i ono što su u svojim zemljama učili o padežima u međuvremenu u Hrvatskoj poljuljano — npr. od školske godine 2007./2008. redosljed padeža u osnov-

noškolskim udžbenicima hrvatskoga jezika za 5. razred nije više *nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental*, nego je promijenjen u: *nominativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, instrumental, vokativ*. U isto vrijeme *ni u jednoj* gramatici hrvatskoga jezika takav redoslijed padeža neće naći, pa ni u najnovijoj gramatici namijenjenoj upravo njima — npr. u onoj Vinka Grubišića (*Croatian Grammar*, 2007.). Istini za volju moram reći da sam kao recenzentica nekih udžbenika hrvatskoga jezika za osnovnu školu imala ozbiljnih primjedaba na tako promijenjen redoslijed padeža (jer su se padeži mogli djeci tumačiti tako da se padežna paradigma ne mijenja, nego da se padeži grupiraju, kao što su pametni nastavnici i dosad godinama radili), no moje primjedbe nisu prihvaćene (jer zbog preporuke spomenutoga ministarstva vjerojatno nisu ni mogle biti). Pitam se onda što uopće znači biti recenzent u Hrvatskoj i čemu stručne recenzije služe? To je najvjerojatnije puka formalnost, jer izdavaču dajete svoje ime tek toliko da on pak udovolji nekoj formi (prema Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa), a vaše se stručne primjedbe niti provode niti respektiraju. Zbog takvih i još mnogo sličnih situacija strani će studenti biti nemalo začuđeni, a vjerojatno i razočarani, kad npr. ustanove da u hrvatskim gramatikama po kojima su dosad učili u svojim matičnim zemljama piše jedno, u hrvatskom pravopisu drugo (npr. poglavlje o glasovnim promjenama), a u recentnim školskim udžbenicima hrvatskih učenika nešto treće i potpuno neočekivano (npr. nakon promijenjene padežne paradigme u udžbenicima hrvatskog jezika za 5. razred, u nekim udžbenicima hrvatskoga jezika za 6. razred (recimo u Matković, Cvjetković, Silić, 2007.) padežna je paradigma opet “po starom”, a u nekima pak sve do 8. razreda “po novom”). Takva zbrka trebala je valjda biti “olakšanje i rasterećenje” hrvatskih učenika!!! I ovdje ponavljam da samu *padežnu paradigmu* nije trebalo u školskim udžbenicima mijenjati, nego padeže, ako ih se već zbog veće podudarnosti u oblicima htjelo u razredu prorađivati operativnije, samo metodički *obrađivati* po drukčije grupiranom redoslijedu. Možete zamisliti zbrku koja sada vlada u glavama onim koji još uče i klasične jezike (latinski i grčki), ali i moderne strane jezike koji ne slijede hrvatsku promijenjenu padežnu paradigmu! Nije naodmet upozoriti ni na lijepu (komercijalnu) zbrku koja vlada u hrvatskim knjižarama. U njima se npr. i danas prodaje udžbenik hrvatskoga jezika za 5. razred (S. Težak, Z. Klinžić, *Moj hrvatski 5*, Školska knjiga, 2006.) u kojem je redoslijed padeža *tradicionalan*. Udžbenik istih autora pod istim naslovom, ali tiskan 2007. godine, ima, kao i svi ostali, promijenjenu padežnu paradigmu. Zašto se istodobno prodaju oba izdanja ako su u njima rješenja takva da se međusobno isključuju — ne znam.

Strani studenti, koji su teškom mukom uspjeli svladali vrlo zahtjevno gradivo o refleksu staroga glasa jata, mučeći se sa slučajevima kada dolazi do skraćivanja korijenskoga sloga s jatom a kada ne, ostat će i opet u

najmanju ruku zbunjeni čitajući hrvatski tisak koji ta pravila sve manje poštuje. Da su se, recimo, opredijelili za učenje *srpskoga* jezika, uštedjeli bi si mnogo truda i znoja, jer je *ekavski* izgovor i njegova pravila mnogo lakše naučiti nego *(i)jekavski*. No kad vide kako se neznalački i nehaljno mi sami odnosimo prema vlastitu jeziku, zacijelo će požaliti što se onda oni s tim toliko bakću. Tako će u našim novinama lako naći primjere poput: *pobjediti, izlječiti, zahtjevati, pobijeda, zahtijev, razumijeti*, čak i *djete* i *čovjek*, a školarci iz njihova privatnoga kvartira nerijetko će im reći da je upravo tako *dobro!!!* Ako sjednu u neki lokal, gotovo više nigdje neće naći *miješano meso, miješanu salatu, miješanu pizzu*, nego samo *mješano meso, mješanu salatu, mješanu pizzu* i sl. Ako dio slobodna vremena odlučite potratiti u nekoj robnoj kući, lako će vidjeti razne *mješalice za vodu, mješalice za beton* itd. Ako pogledaju barem glavnu dnevnu informativno-političku emisiju (televizijski dnevnik), na ekranu će moći pročitati da je *smjenjen* šef vatrogasaca, da su ostavke *podnijeli* X., Y. i Z. Kako ih onda na satu uvjeriti da je pravilno jedino *miješano meso, miješana salata, miješana pizza* itd., kako im objasniti da treba pisati *miješamo boje*, a ne *mješamo boje*, što mogu već iz tramvaja vidjeti kao reklamu u gotovo svim prodavaonicama boja i lakova, kako zadržati vjerodostojnost i objasniti im da je pravilno *miješalice*, kako im objasniti da je na TV ekranu trebalo pisati *smijenjen* i *podnijeli* itd.? Studente možemo uputiti neka pogledaju kako piše u pravopisu, no to pomaže samo djelomično. Ljudi će se uvjeriti kako valja pisati (to nisu primjeri dvostrukosti i razlika između raznih pravopisa), ali će postaviti i jedino logično pitanje: ako je tako i ako smo to i mi mogli lako provjeriti, zašto onda vi pišete tako katastrofalno pogrešno? Zar vi to kao izvorni govornici hrvatskoga jezika ne možete naučiti? Zar doista nitko ne vodi računa o tome kakvi se natpisi pojavljuju u javnosti? Nažalost, kod nas su ljudi koji bi trebali voditi računa o javnim natpisima (a javni su i jelovnici u ugostiteljskim objektima) i sami nepismeni i potpuno neosjetljivi na pravilnost hrvatskoga književnog jezika, na javnoj televiziji piše po ekranu prvi koji se zatekne u studiju, a kolege koji imaju uvid u ispravljanje školskih zadaća hrvatskih učenika mogli bi navesti tone i tone sličnih (i još gorih) strahota. Naime, u Hrvatskoj sve je manje ljudi koji su uopće sposobni uočiti pogrešku (i jezičnu i materijalnu). I ono što se može jednostavno provjeriti ne podliježe sumnji jer nema znanja. Sumnjaju samo oni koji nešto znaju. Teško je to i mučno objašnjavati onima koji *žele* učiti hrvatski (jer mi sami, pokazuje se, ne želimo).

Kao zaključak, a i odgovor na pitanje postavljeno u naslovu, vidimo da ima sva sila elemenata koji pokazuju i dokazuju da smo danas glavni neprijatelji i prijetnja hrvatskom (poglavito standardnom) jeziku mi sami. Ni jedno rješenje koje naši udžbenici nude nije pouzdano i sigurno, sve može ovako i onako, stječe se dojam opće anarhije u hrvatskom jeziku, a

nekadašnje dobro načelo prof. Ljudevita Jonkea o *elastičnoj stabilnosti* vrlo brzo gubi jednu svoju važnu komponentu — onu o *stabilnosti* hrvatskoga standardnoga jezika. Danas smo svjedoci poljuljanosti *svih* normi književnoga jezika, a u nekima možemo govoriti i o *svjesnom narušavanju* (npr. ortoepske ili pravogovorne norme). Kad sve to stavimo na hrpu, na kraju bih postavila pitanje koje se nekako nameće i samo: uz tolike nedoumice, nesigurnosti, neuređenost, pa i nered koji vlada u hrvatskom standardnom jeziku, tko će još uopće poželjeti učiti hrvatski jezik? To je pitanje nad kojim se moramo ozbiljno zamisliti. Jer zbrku nisu ovaj put izazvali ‘vanjski neprijatelji’. Pita li se itko od mjerodavnih u Hrvatskoj kako se naše uske i uskogrudne rasprave, najčešće obojene osobnim interesima i dobrobitima, odrazuju na *sliku* i o Hrvatima i o hrvatskom jeziku izvan Hrvatske i na *želju* stranaca da naš jezik uče? Pribrojimo li cijeloj toj zbrci i potpunu *stihijnost* hrvatskih prosvjetnih vlasti u opskrbi svih koji se bave poučavanjem hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika izvan Hrvatske stručnom literaturom, beletristikom i ostalim pedagoškim pomagalima (a nebriga na domaćem terenu već se godinama smatra nečim normalnim) — kaotična slika bit će još potpunija i pogubnija. Svjedoci smo kako vlade nekih zemalja, osim što šalju obilje knjiga na svojim jezicima u Hrvatsku, opremaju i cijele laboratorije na hrvatskim fakultetima, uređuju spomen-sobe svojih pisaca (npr. Cervantesa), daju stipendije onima koji žele učiti njihov jezik već u srednjim školama (a na fakultetima to se podrazumijeva). Kad sve to imamo na umu, svakoga studenta hrvatskoga kao stranoga jezika treba gledati kao nepopravljiva optimista (da ne kažem mazohista). No takvi smo zacijelo i mi, njihovi učitelji.

Literatura

- Anić, V. (¹1991, ²1994, ³1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V. i Silić, J. (2001) *Pravopis hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, Školska knjiga.
- Babić, N., Ferenčić, S., Rihtarić, A. (2007) *Hrvatski ja volim 5*, udžbenik hrvatskoga jezika za 5. razred osnovne škole, Zagreb: Profil.
- Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (1994, 1996, 2000) *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, L. Marković, I., Mićanović, K. (2007) *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, E. i dr. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena — Školske novine.
- Barišić, J. (2000) *Dobro došli 1 i 2, gramatika hrvatskoga jezika i rješenja zadataka / udžbenik s rječnikom*, Zagreb: Sova, škola za strane jezike, Varšavska 14.

- Čilaš-Mikulić, M. i dr. (2006) *Hrvatski za početnike 1, udžbenik hrvatskoga kao drugog i stranog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ferenčić, S. i dr. (2007) *Hrvatski ja volim 6, udžbenik hrvatskoga jezika za 6. razred osnovne škole*, Zagreb: Profil.
- Grubišić, V. (2007) *Croatian Grammar*, Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatske iseljeničke škole Amerike i Kanade.
- Hamm, J. (1967) *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance*, Zagreb: Školska knjiga.
- Jonke, Lj. (²1965) *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb: Znanje.
- Kovač, S., Bežen, A., Jukić, M. (2007) *Hrvatska kriješnica*, udžbenik hrvatskoga jezika za 5. razred osnovne škole, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Kukuljević Sakcinski, I. (1997) *Izabrana djela*, Stoljeća hrvatske književnosti, Batušić, N. (prir.), Zagreb: Matica hrvatska, 619–623; 641–645.
- Matković, M. (2006) *Jezični savjetnik — iz prakse za praksu*, Zagreb: Škorpion.
- Matković, M., Cvjetković, V., Silić, J. (2007) *Jezik moj hrvatski 6*, udžbenik hrvatskoga jezika za 6. razred osnovne škole, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Opačić, N. (2006) Nastavnici hrvatskoga kao stranoga jezika u susretu različitim kulturama, *Lahor 1/1* (ur. Jelaska, Z.), Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 83–89.
- Opačić, N. (2006) *Hrvatski u zagradama*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Opačić, N. (2007) *Hrvatski jezični putokazi*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rječnik hrvatskoga jezika* (2000) (ur. Šonje, J.) Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.
- Težak, S., Babić, S. (⁶1973) *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S., Babić, S. (¹01994) *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S., Klinžić, Z. (2006) *Moj hrvatski 5*, udžbenik hrvatskoga jezika za 5. razred, Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S., Klinžić, Z. (2007) *Moj hrvatski 5*, Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. i dr. (2006) *Hrvatski jezik 6*, Zagreb: Školska knjiga.

What kind of Croatian to the foreigners?

Learning and teaching Croatian has been threatened with many difficulties. Croatian linguists still behave as if we, the native speakers, are the only ones interested in Croatian. But there are others who are also interested in our language, i.e. foreigners with different first languages and with different social backgrounds. How much (if at all) are they really keen to learn Croatian since it has undergone many changes, I'll try to describe in this

article. Hopefully I'll also manage to answer the question in the title of the article — Where do the threats to Croatian language come from — from the inside or the outside? This paper should be considered as an invitation to us all in the homeland to think about possible answers.

Key words: Croatian language, Croatian as a second and foreign language

Ključne riječi: hrvatski jezik, hrvatski kao drugi i strani